

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.8>

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР

Миرونюк О.І.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0003-0827-3719*

Миرونюк О.І. Універсальність прав людини: теоретичний вимір.

Стаття присвячена теоретичному дослідженню поняття універсальності прав людини як процесу встановлення відповідних норм та механізмів універсального характеру з метою захисту та забезпечення прав людини, а також поняття універсальності - як досягнення певної досконалості у захисті прав людини. Ця універсальність проявляється як трансцендентний аспект. Універсальні права - це права, які має кожна людина як особистість, незалежно від правового простору чи історичного часу. Розгляд цього аспекту є дуже важливим для обґрунтування безумовності прав людини. Ідея універсальності прав людини базується на положенні про те, що права людини мають екстериторіальний характер і що їх реалізація та захист не є справою лише окремих держав, а є предметом загального інтересу. Універсальність прав людини виникає з універсальності людської природи. Якість практичних змін у розвитку сучасних держав значною мірою залежить від уявлень про універсальність прав людини та причин оптимізації прав людини.

Проблема спільного розуміння поняття універсальності прав людини, спричиняє багато порушення людських прав і свобод, а її варто вирішувати через пошук шляхів розуміння універсальності прав і свобод, через характеристику основних елементів, які визначають зміст режимів прав людини, шляхом з'ясування всієї сукупності характеристик кожного з елементів - права та моралі, соціальних та інших умов, які можуть виступати як стимулюючі або навпаки, перешкоджають їх реалізації. Найчастіше непорозуміння щодо розуміння універсальності прав людини виникає коли йдеться про країни, що розвиваються, які не тільки відчувають різні труднощі економічного, соціального та культурного характеру в реалізації тієї чи іншої конвенції з прав людини, але і щодо різних причин не вітають універсалізацію прав людини або, принаймні певною мірою, ставляться до неї з обережністю. В роботі здійснено дослідження теоретичного аналізу різних концепцій розуміння універсальності людських прав, обговорення та дискусія

думок прихильників культурного релятивізму та універсалізму.

Сьогодні орієнтиром у складних і суперечливих ситуаціях сучасного світу, мають бути універсальні права людини, які б виражали чіткі межі його свободи, місця у суспільстві, взаємозв'язку з державою чи з іншими індивідами. Не має піддаватися ніякому сумніву у сучасному світі, судження, що права людини - це невід'ємне, невідчужуване досягнення всього людства.

Ключові слова: універсальність прав людини, універсалізація, універсалізм, культурний релятивізм, концепція універсальності.

Myroniuk O. Universality of human rights: theoretical dimension.

The article is sanctified to theoretical research of the concept of the universality of human rights as a process of establishment of corresponding norms and mechanisms of universal character with the aim of defence and providing of human rights, and also concept of universality - as an achievement of certain perfection in the protection of human rights. This universality shows up as a transcendent aspect. Universal rights are rights everybody has that as personality, regardless of legal space or historical time. Consideration of this aspect is very important for the ground of absoluteness of human rights. The idea of universality of human rights is based on position that human rights have extraterritorial character and that their realization and defence are not business only of the separate states, but is the article of general interest. Universality of human rights arises out of universality of human nature. Quality of practical changes in development of the modern states largely depends on ideas about universality of human rights and reasons of optimization of human rights.

Problem of the general understanding of concept of universality of human rights, causes much violation of human rights and freedoms, and her it costs to decide through the search of ways of understanding of universality of rights and freedoms, through description of basic elements that determine maintenance of the modes of human rights, by finding out of all totality of

descriptions each of elements - right and moral, social and other terms that can come forward as a stimulant or vice versa, their realization prevent. The most frequent misunderstanding in relation to understanding of universality of human rights arises up when speech йдеться about countries that develop, that not only feel different difficulties of economic, social and cultural character in realization of that or other convention on human rights but also in relation to different reasons does not welcome omnifying of human rights or, at least up to a point, behave to her with a carefulness. It is in-process carried out research of theoretical analysis of different conceptions of understanding of universality of human rights, discussion and discussion of opinions of supporters of cultural relativism and universalism.

Today by a reference-point in the difficult and contradictory situations of the modern world, there must be universal human rights, that would express the clear limits of his freedom, place in society, to intercommunication with the state or with other individuals. Must yield to no doubt in the modern world, judgement, that human rights are an inalienable, inalienable achievement of all humanity.

Key words: universality of human rights, universalization, universalism, cultural relativism, concept of universality.

Постановка проблеми. Серед усього живого на нашій планеті людина займає центральне місце. З давніх часів людина, її права та цінності були предметом дослідження в різних сферах життєдіяльності. Вихідною точкою є формула Протагора: «Людина є міра всіх речей», тому в дослідженні я буду опиратися на думку, що цінність людини та її доля має найвищу цінність у сучасному і цивілізованому світі. А реалізація цих благ можлива лише коли будуть певні гарантії дбайливого ставлення до її прав, свобод і гідності кожної людини, держави та суспільства в цілому.

За всю історію людства захист і дотримання прав людини ніколи не отримували стільки уваги з боку міжнародної спільноти, як після закінчення Другої світової війни, і особливо сьогодні. Це пояснюється тим, що міжнародне співтовариство прийшло до розуміння того, що без захисту та гарантування прав, свобод і гідності людини міжнародний мир і безпека можуть опинитися під загрозою. У зв'язку з цим у 1945 р. у Сан Франциско було створено Організацію Об'єднаних Націй (далі – ООН) найбільша у світі універсальна міжнародна міжурядова організація. Іншими словами, від стабільності суспільства в цілому та від стабільності кожної держави, взятої окремо, і, отже, від неї процвітання залежить, наскільки реалізовуватимуться захист та забезпечення правами людини.

Стан дослідження. Над проблематикою розуміння універсальності прав людини працювало багато науковців, їх погляди часто мають протилежні судження. На універсальності ідеї прав людини, її єдності для всіх культур наполягають представники універсалістського лібералізму Дж. Роулз, Р. Рорті, Ф. Фукуяма, А. Сен, Ернандо де Сото, та інші. Над принципом універсальності прав людини, працювали такі науковці: Ю.А. Гончарова, Т.С. Ганзицька, В. Брайсон, Д. Томас, Ж. Мертус, Р. Дебнатх, М. Румянцева, О.С. Калмикова, Н. Бондаренко, О. Дашковська, Добрянський С., Т. Мельничук, В. Іваненко, Ж. Пустовіт, М.М. Марченко та інші.

Мета статті полягає у з'ясуванні та висвітленні питань теоретичного характеру універсальності прав людини. Акцентовано увагу на тому, що права людини як універсальну правову цінність стали розглядати лише з ХХ століття після закінчення Другої світової війни, що зумовило необхідність формування світового права, яке б базувалося на універсальних засадах розуміння прав людини із збереження соціально-культурної різноманітності світу.

Виклад основного матеріалу. Концепція універсальності прав людини дедалі частіше критикується на тій підставі, що сама концепція прав людини є продуктом західної протестантської культури. Універсальність прав людини піддається особливо жорсткій критиці, оскільки стверджується, що вона дозволяє західним країнам нав'язувати стандарти прав людини іншим країнам та іншим культурним спільнотам.

У 1968 році Організація Об'єднаних Націй проголосила Міжнародний рік прав людини, і ЮНЕСКО опублікувала серію документів про різні культурні традиції та епохи історії людства, щоб продемонструвати універсальність феномену прав людини. Саме з того часу відбулося значне збагачення різних думок щодо природи прав людини. Результатом цього стала дискусія між прихильниками культурного релятивізму та універсалізму.

Представники абсолютного універсалізму говорять про можливість застосування єдиної універсальної концепції прав людини на глобальному рівні, тобто права людини належать індивіду внаслідок самого факту належності до роду людського. Прихильники універсальності прав людини припускають, що існують певні загальні стандарти щодо прав людини, які застосовуються до всіх суспільств. Їхня позиція зводиться до того, що права людини не є продуктом культури, а відповідні стандарти були розроблені в результаті зусиль усієї міжнародної спільноти.

Культурний релятивізм у контексті теорії прав людини - це погляд на те, що місцеві культурні традиції (включно з релігійними, політичними та правовими практиками) визначають існування

громадянських і політичних прав, якими користуються особи в певному суспільстві. Культурний релятивізм бачить суть історичного розвитку не в поступовому виникненні єдиної світової цивілізації, а в ізолюваному співіснуванні окремих культур. Таким чином, основна ідея цієї доктрини полягає в тому, щоб заперечити існування універсальних правових або моральних стандартів щодо прав людини, які є надійними та об'єктивними стандартами, яких повинна дотримуватися внутрішня політика держав [1].

Права людини важливі лише тоді, коли вони виражають головні цілі всього людства (наприклад, сучасного світового співтовариства, об'єднаного спільними інтересами, потребами та протиріччями), і лише тоді, коли вони втілюють цілі, породжені стосунками кожної особистості, що характеризує фактичне правове становище осіб у кожній державі [2, С. 75].

Таким чином, це свідчить про те, що корисніше шукати шляхи розуміння універсальності прав і свобод, через характеристику основних елементів, які визначають зміст режимів прав людини, шляхом з'ясування всієї сукупності характеристик кожного з елементів – права та моралі, соціальних та інших умов, які можуть виступати як стимулюючі або навпаки, перешкоджають їх реалізації.

Отже, найпоширенішою концепцією дослідження людських прав є встановлення того факту, що права людини мають універсальний характер. Ця універсальність проявляється як трансцендентний аспект. Це права, які має кожна людина як особистість, незалежно від правового простору чи історичного часу. Розгляд цього аспекту є дуже важливим для обґрунтування безумовності прав людини, але, згідно з критикою опонентів у цьому сенсі, права людини є дуже широкими абстракціями; хоча цінні як регулятивна концепція, їх надзвичайно важко застосувати в суспільстві.

Ідея універсальності прав людини базується на положенні про те, що права людини мають екстериторіальний характер і що їх реалізація та захист не є справою лише окремих держав, а є предметом загального інтересу. Права людини не є символічною приналежністю до певного народу, етнічної групи, ідеології чи релігії, а є культурними надбаннями, спільними для всіх людей. Це моральна основа, основа будь-якого суспільства чи нації.

Якість практичних змін у розвитку сучасних держав значною мірою залежить від уявлень про універсальність прав людини та причин оптимізації прав людини. Водночас універсальність прав людини жодним чином не передбачає визначеного «абсолютного зразка», його правильне тлумачення дозволяє врахувати національну та регіональну ідентичність, культурне різнома-

ніття та інші соціальні характеристики. Фукуяма намагається повернути до постмодерної лексики концепцію людяності як точки єдності між людьми. На його думку, демократичні цінності, такі як свобода особистості, права людини, громадянська рівність, можливість участі в політичній владі та економічна свобода, вкорінені в людській природі і тому повинні поширюватися на глобальному рівні і мати універсальний характер.

У своєму дослідженні М.М. Марченко визначає універсальність (стосовно прав людини) як універсальний і всеосяжний характер прав людини, їх рівність і належне застосування до всіх людей і суспільств, незалежно від їх характеристик. На думку вченого, універсальність означає належне визнання прав людини та їх однакове застосування як на глобальному рівні, так і на будь-якому локальному рівні [3, С. 284]. Деякі науковці стверджують, що універсальність прав людини відповідає загальному визнанню єдиних стандартів прав людини, особливо проголошених у Загальній декларації прав людини.

А на думку О. С. Калмикова, універсальність прав людини виражається через такі характеристики: права людини є предметом міжнародної спільноти, міжнародних організацій і націй у цілому. Науковець важливою гарантією захисту прав людини вважає демократичні інститути. На його думку існує три рівні механізмів захисту у сфері прав людини: національний, європейський (регіональний) та міжнародний. Універсальність як суттєва характеристика прав людини дозволяє кожному почуватися захищеним. Бо права людини втілюються в життя за допомогою позитивних механізмів [4, С. 227].

Універсальність прав людини виникає з універсальності людської природи. Природа людини складна і багатогранна, і це пояснюється тим, що люди не субстанція, а явище. Основна особливість, яка відрізняє людське існування від усіх інших живих істот, полягає в тому, що людське існування одночасно можливе в межах природи, суспільства і культури (духовність) [5, С. 64].

Концепція універсальності прав людини ґрунтується на тому факті, що універсально (загалом) важливі права можуть бути виведені із загальної природи людини або з універсальних чи гіпотетичних угод. Якщо права людини належать людям від початку і дані їм від народження, і якщо природа людини універсальна (незмінна, вічна), то права людини також можна вважати універсальними.

Загальність прав людини включає:

- Відображення загальнолюдської природи, здатність піднятися над буденністю, об'єктивність і прагнення до ідеалу.
- Права належать особам як таким - будь-хто може вимагати володіння суб'єктивними правами, незалежно від обставин.

- Права людини не обмежуються певною групою людей, а стосуються всіх, незалежно від того, чи є вони громадянами держави, в якій проживають.

- Права людини є універсальними у визнанні їх змісту.

Загальновизнані права, такі як право на життя, свободу переконань, рівність усіх перед законом, право вільного пересування – це універсальні права і свободи кожної людини незалежно від національної чи регіональної приналежності, різноманітних історичних, культурних, релігійних особливостей, політичного режиму, форми державного устрою і правління, міжнародного статусу держави в якій проживає людина. Тому, варто відзначити, що де б людина не перебувала, який кордон би не перетинала їй належать усі базові природні права та свободи [6, С.120].

Незалежно від того, де люди знаходяться або куди вони рухаються, вони мають основні природні права та свободи, і їх універсальність виражається в просторовому вимірі. Тому А. Робертсон не визнає існування обставин, які можуть мати будь-який вплив на зміни в реалізації прав людини залежно від конкретних умов часу і простору, і дотримується позиції абсолютного універсалізму, яка стверджує, що права людини належать індивідам. Науковець, вважає, що усім людям має бути гарантована приналежність до людського роду на принципі рівності (без будь-якої дискримінації). Будь-яке розмежування за принципом регіоналізму неприпустимо, а африканці чи американці повинні мати такі ж права, як, наприклад, європейці чи азіати [1, С.4].

У юридичній літературі, універсальність прав людини не викликає сумнівів, враховуючи кількість існуючих норм про права людини та тенденцію до їх розширення, а також наявні адміністративні механізми їх реалізації, що розглядає питання універсалізації прав людини, але на жаль немає єдиного підходу до сутності та механізмів гарантування універсальних прав людини. Цей плюралізм пояснюється різними значеннями, які дослідники надають поняттю «загальні права людини».

Досліджуючи поняття універсалізації прав людини як процесу встановлення відповідних норм та механізмів універсального характеру з метою захисту та забезпечення прав людини, а також універсальність як досягнення певної досконалості у захисті прав людини в результаті вжитих заходів не завжди і не скрізь сприймаються однаково. Особливо коли йдеться про країни, що розвиваються, які не тільки відчувають різні труднощі економічного, соціального та культурного характеру в реалізації тієї чи іншої конвенції з прав людини, але і щодо різних причин не віта-

ють універсалізацію прав людини або, принаймні певною мірою, ставляться до неї з обережністю. Сьогодні орієнтиром у складних і суперечливих ситуаціях сучасного світу, мають бути універсальні права людини, які б виражали чіткі межі його свободи, місця у суспільстві, взаємозв'язку з державою чи з іншими індивідами. Не має піддаватися ніякому сумніву у сучасному світі, судження, що права людини – це невід'ємне, невідчужуване досягнення всього людства [8, С.336].

Висновки. Провівши наше дослідження, можна сказати, що різні науковці більш-менш погоджуються, що потрібен принаймні універсальний горизонт або відправна точка, яка би характеризувала розуміння універсальності прав людини. Вони усвідомлюють, що, незважаючи на всі їхні відмінності, повинно бути щось, що об'єднує людей і зближує їх. Отже права людини – це універсальні права і свободи усіх людей не залежно від будови суспільства, державного устрою та правління, форми політичного режиму, міжнародного статусу держави громадянином якої є людина. Тому загальність прав людини, основних свобод, демократії та верховенства права має міжнародний характер, оскільки їх виконання і захист є - основою світопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Добрянський С. Права людини з позицій універсалізму та релятивізму. Вісник Львівського державного університету. Серія: Юридичні науки. Вип. 40. Л.: ЛДУ, 2004. С. 3-5. URL: <http://www.lawyer.org.ua/?w=&i=12&d=69>.
2. Бесарабов В.Г. Поняття прав і свобод людини і громадянина. Філософські науки. 2002. № 4. С. 71–86.
3. Марченко М.Н. Держава і право в умовах глобалізації. М. : Проспект, 2009. 400 с.
4. Калмикова О.С. Концепція універсалізації прав людини. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 6. С. 227-229.
5. Завальнюк В.В. Антропологічний вимір сфер буття людини: генезис поглядів. Наукові праці Одеської національної юридичної академії. 2009. Том 8. С. 63-71.
6. Мишина Н.В. Универсальная концепция прав человека: миф или реальность? Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2012. Т. 11. С. 118-126.
7. Миронюк О. Щодо питань універсальності прав людини в умовах сьогодення. Науково-практичний онлайн семінар «Діяльність державних органів в умовах воєнного стану». Кривий Ріг. 2022. С. 336-339.